

Dr hab. Teresa Gardocka,

profesor Uniwersytetu SWPS w Warszawie

Wydział/Instytut Prawa

Recenzja w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie prawo Pani mgr Magdaleny Brzozowskiej

Zostałam powołana do sporządzenia recenzji pracy Pani mgr Magdaleny Brzozowskiej pod tytułem **Problemy związane ze stosowaniem tymczasowego aresztowania w Polsce na przykładzie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka** i w dniu 12 lipca 2023 roku otrzymałam egzemplarz rozprawy celem sporządzenia recenzji. Przewód doktorski jest tzw. przewodem „starym”, odnoszę się zatem do przepisów ustawy z 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

I. Wybór tematu dysertacji doktorskiej uważam za trafny. Praca dotyczy istotnego zagadnienia z zakresu praw człowieka, odnoszącego się do postępowania karnego. Autorka zdecydowała się zaprezentować zagadnienie stosowania w Polsce tymczasowego aresztowania na tle orzeczeń, jakie zapadły przeciwko Polsce na przestrzeni wielu lat w Europejskim Trybunale Praw Człowieka. Orzeczenia opierały się na art. 5 i 6 Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, było ich bardzo wiele i z pewnością wskazują, że zarówno co do regulacji prawnej tymczasowego aresztowania jak i w zakresie praktyki stosowania tego środka zapobiegawczego mamy do czynienia w Polsce z problemem systemowym. Autorka słusznie tak właśnie problem definiuje i traktuje go całościowo jako co najmniej niepełną i mało skuteczną w tym zakresie implementację Konwencji do krajowego porządku prawnego. Przy czym większość zastrzeżeń Autorki dysertacji odnosi się do stosowania przepisów o tymczasowym aresztowaniu, co wynika z ich nieprecyzyjnego sformułowania dopuszczającego swobodną interpretację przez prokuratora, wnioskującego zastosowanie tego środka, a następnie przez sąd decydujący o tymczasowym aresztowaniu (zastosowaniu lub przedłużeniu). Zajmuje, jak się wydaje stanowisko, że przepisy polskiego kodeksu postępowania karnego dotyczące przesłanek tymczasowego aresztowania mogłyby funkcjonować prawidłowo, gdyby nie sposób ich interpretacji możliwy na gruncie ogólnych sformułowań.

Autorka wykazuje biegłość w posługiwaniu się metodą dogmatycznej analizy prawa zarówno co do prawa międzynarodowego (konwencyjnego) jak i prawa krajowego, a także umiejętność analizowania treści orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

II. Konstrukcja rozprawy jest bez zarzutu. Analiza zagadnienia rozpoczyna się od przedstawienia kwestii ogólnych, zaprezentowania definicji i nakreślenia problemów badawczych. Autorka poddała analizie wszystkie orzeczenia ETPCz przeciwko Polsce dotyczące tymczasowego aresztowania, a także te orzeczenia przeciwko innym państwom, które można określić jako kształtujące ogólnie europejskie standardy stosowania tymczasowego aresztowania. W dalszej części pracy Autorka zawarła wykaz wszystkich orzeczeń ETPCz przeciwko Polsce, dotyczących tytułowego zagadnienia (s. 226 - 239 rozprawy).

Podzielam pogląd Autorki, że problem tymczasowego aresztowania zarówno od strony regulacji ustawowej jak i stosowania tego środka ma charakter problemu systemowego, zatem analiza nie może ograniczyć się do wskazania i omówienia konkretnych błędów praktyki a nawet wytknięcia konkretnych wad regulacji ustawowej. Dotyczy to zarówno, jak trafnie zauważa Autorka, podstaw stosowania aresztowania (szczególnie tej, która opiera się na zagrożeniu surową karą), powszechności uwzględniania wniosków prokuratorów o zastosowanie tymczasowego aresztowania, a co za tym idzie dużej liczby osób osadzonych trybem aresztowym, wadliwego ukształtowania instytucji odszkodowania za niesłuszne tymczasowe aresztowanie, a przede wszystkim braku ustawowego ograniczenia maksymalnego czasu trwania tymczasowego aresztowania. Ta ostatnia przyczyna wydaje się najbardziej wpływać na swobodę stosowania tymczasowego aresztowania niezgodnie z założeniami Konwencji.

Za najdalej idącą uważam tezę Autorki (s. 15), że „Istotą stwierdzonego w Polsce problemu systemowego nie jest długotrwałe stosowanie tymczasowego aresztowania, ani też nienależyte jego uzasadnianie, ale stosowanie go z pominięciem jego podstawowej funkcji procesowej, czyli jako środka służącego innym celom niż zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania.” Podzielam te tezę.

Warto jednak zastanowić się, czy teza ta została dostatecznie uzasadniona przez Autorkę w czwartym rozdziale dysertacji.

III. Czwarty rozdział rozprawy w całości poświęcony jest analizie wyroków Europejskiego Trybunału przeciwko Polsce, które dotyczyły różnych zarzutów związanych ze stosowaniem tymczasowego aresztowania, w tym również zagadnienia odszkodowania. Autorka omówiła

te wyroki, grupując je według podniesionych w skardze i stwierdzonych naruszeń. Prawidłowo wskazała powtarzające się uchybienia w zakresie stosowania tymczasowego aresztowania, które stały się podstawą wyroków Trybunału, i które w wielu przypadkach do dziś nie zostały naprawione ani w ustawie ani w praktyce polskich sądów. Podniosła kwestię długiego czasu trwania aresztów w konkretnych sprawach i problem, czy te bardzo długie okresy aresztowania są skutkiem przewlekłości postępowania spowodowanej różnymi czynnikami procesowymi (zbieraniem dowodów, badaniami psychiatrycznymi itd.) czy też można uznać je za ogólny problem samoistny, w domyśle – brak poszanowania przez wymiar sprawiedliwości prawa obywatela do wolności osobistej. Do tego samego nurtu rozważań odnosi się wyraźnie sprecyzowane w rozprawie stanowisko co do stosowania przez sądy art. 417 k.p.k., pozwalającego zaliczyć okres niesłusznie zastosowanego w konkretnej sprawie tymczasowego aresztowania na poczet kary orzeczonej w innej sprawie wobec tego oskarżonego, w tym innej kary niż pozbawienie wolności. To słuszne stanowisko.

Także w pełni zasadnie, i z odpowiednią ostrożnością, Autorka odnosi się do ustawowej podstawy tymczasowego aresztowania w postaci „grożącej surowej kary”. Słusznie krytykuje fakt, że sądy, przyjmując tę podstawę jako uschematyzowaną obawę ucieczki oskarżonego, ograniczają uzasadnienie zastosowania a następnie przedłużania okresu tymczasowego aresztowania do przytoczenia sankcji przepisu karnego, z jakiego zakwalifikowano zarzucany oskarżonemu czyn. Uzasadnienia sądu z reguły nie podają żadnych okoliczności konkretnej sprawy, które wskazują na istnienie obawy ucieczki podejrzanego/oskarżonego, gdyby nie był pozbawiony wolności trybem tymczasowego aresztowania. Jednakże, moim zdaniem, wniosek, że „Treść orzeczeń bezsprzecznie dowodzi, że tymczasowe aresztowanie w zbadanych przez Trybunał sprawach nie było zastosowane bądź przedłużane w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, lecz służyło innym celom.” (s. 307) nie jest w pełni uprawniony w oparciu o dokonaną analizę orzeczeń.

Trzeba by zapewne wskazać wyraźnie, jakim domniemanym innym celom te aresztowania służyły. Intuicyjnie można twierdzić na różnych przykładach, że mieliśmy do czynienia z „aresztami wydobywczymi”, czyli pozbawianiem człowieka wolności celem skłonienia go do przyznania się do winy, obciążenia innych osób itp. To dość powszechnie panujący pogląd, ilustrowany wieloma przykładami długotrwałych aresztów tymczasowych. Tyle, że te inne cele zostały przez Autorkę przemilczane, a chyba szkoda. Wyraźne wskazanie na takie przyczyny długich okresów pozbawienia wolności w toku trwającego procesu

pozwoliloby sformulowac srodki przeciwdzialania takiemu postepowaniu sadow przedluzajacych tymczasowe aresztowania na mizernych przeslankach odpowiadajacych przepisom ustawy procesowej.

Badania opisane w rozprawie doktorskiej, w tym szczegolowa analiza poszczegolnych skarg wniesionych przeciwko Polsce do Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka sa wykonane rzetelnie, z poczuciem odpowiedzialnosci za slowa, poddane dobrej analizie krytycznej. Stanowia doskonały material do wykorzystania przy pracy nad zmianą przepisów procesowych w kierunku ich dostosowania do interpretacji europejskiej, potrzebnej przede wszystkim ze wzgledu na liczbe uwzglednianych przez Trybunal skarg, wprawdzie malejaca z uplywem lat, ale wciaz istotna w porownaniu z innymi panstwami czlonkowskimi Rady Europy.

IV. Od strony formalnej rozprawa jest dobra. Nalezy wskazac na starannosc korekty, rozsadny podzial tresci na rozdzialy i podrozdzialy, dobry prawniczy jezyk. Wszystko to powoduje, ze czyta sie tekst latwo, a nawet z przyjemnoscia.

Jedyną wadą konstrukcyjną jest, według mnie, posługiwanie się w kilku co najmniej przypadkach niezmiernie długimi przypisami. Tak jest np. w przypisach o numerach 149, 164, 170, 229, 651, 659. Jeżeli treść tych przypisów jest istotna dla wyводу, to należało włączyć je do tekstu. A jeżeli nie jest, to czemu taki przypis ma służyć?

Takie przypisy dość często pojawiają się w pracach z historii prawa, gdzie bywają nazywane przypisami erudycyjnymi, wskazującymi na szeroką wiedzę autorów o kontekście historycznym omawianych zagadnień. W pracy o prawie obowiązującym trudno znaleźć dla nich uzasadnienie. Zarzut to jednak nieujmujący wartości rozprawie, raczej próba dania Autorce pewnej wskazówki na przyszłość.

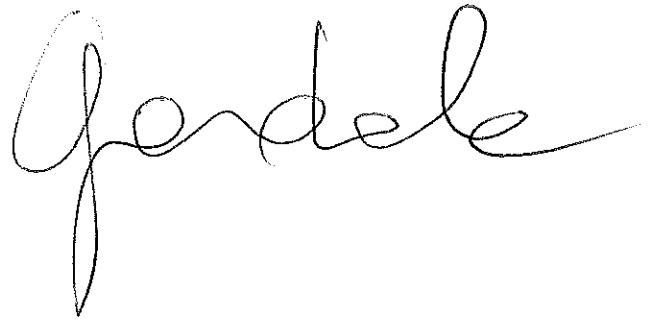
Praca oparta jest na dość obszernej bibliografii (151 pozycji), w największej mierze są to prace polskich autorów. Prace autorów zagranicznych powoływane są przede wszystkim w odniesieniu do interpretacji przepisów Europejskiej Konwencji. Orzeczenia Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka, dotyczące innych niż Polska państw, nie są obszernie analizowane w świetle odpowiedniego prawa krajowego, chociaż zapewne problemy, jakie się tam pojawiały, są zbliżone do polskich.

KONKLUZJA:

Recenzowana rozprawa doktorska Pani mgr Magdaleny Brzozowskiej spełnia w pełni wymagania określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach

naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.). Wnioskuje zatem o dopuszczenie Pani mgr Magdaleny Brzozowskiej do dalszych etapów postępowania w przedmiocie nadania stopnie naukowego doktora.

Warszawa, dnia 31 lipca 2023 roku

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Gardel', written in a cursive style.

